

SIYAVUŞ PAŞA TÜRBESİ ÇİNİ BEZEME VE KİTÂBELERİ

The Tomb of Siyavus Pasha, Its Decorations and Ceramic Epigraph

Zehra DURLUPINAR¹

ÖZET

İstanbul Eyüp'te Cami-i Kebir Caddesi'nde yer alan Siyavuş Paşa Türbesi, Eyüp'ün çini bezemeli iki türbesinden ilkidir. Tezkiretü'l-ebniye'de ve diğer risalelerde Mimar Sinan'ın eserleri arasında zikredilen türbenin kesin yapım tarihi belli olmamakla birlikte, türbeyi çeviren avlu duvarının üzerinde yer alan çeşme ile aynı tarihte, 1582-84 yılları arasında inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir. II. Selim ve Nurbanu Sultan'ın kızları olan Fatma Sultan ile 1574 senesinde evlenen Siyavuş Paşa, eşi ve kendi adına pek çok hayır eseri yaptırmıştır. Enderun'da yetişmiş ve başarılı bir kariyere sahip olan Paşa, 1582, 1585 ve 1592 senelerinde üç kez sadrazamlık makamına getirilmiştir. 1602'de vefat ettiğinde, kendisinden önce ahirete uğurladığı evlatlarının yanına defnedilmiştir. Eyüp'ün en büyük türbesi olan Siyavuş Paşa Türbesi dıştan onaltıgen ve içten sekizgen planlıdır. İçte sivri kemerlerle birbirine bağlanmış olan sekiz ayağın taşıdığı kubbe ile örtülüdür. Avlusunda zaman içerisinde küçük bir hazire oluşmuştur. Türbe'de Siyavuş Paşa'nın ahşap sandukası ile birlikte on bir mezar bulunur. Yapı, inşa edildiği dönem ile çağdaş olan çini bezemeleri ile ön plana çıkmaktadır. Türbede pencere üzerlerinde dikdörtgen çini alınlıklar kullanılmıştır. Bunların hemen üzerinde ise iç mekanı çepeçevre kuşatan çini yazı kuşağı yer alır. Pandantifler üzerinde Allah, Muhammed (sav) ve dört halife ile Hasan ve Hüseyin'in isimlerini içeren dairevi çini kitabeler, orijinal olmayan kalemîşi nakışların üzerinde kalır. Birbirine eş iki çini pano ise naturalist ve sembolik motifleri ile giriş kapısının iki yanına yerleştirilmiştir. Ayrıca kubbeyi taşıyan payandaların iki tarafındaki mermer nişlerin içleri de düzensiz olarak devşirme çini karolarla doldurulmuştur. 16. yüzyılda İznik'te üretilmiş olan şeffaf sıraltına çok renkli çiniler, gerek teknik özellikleri gerekse tasarım esasları bakımından devrinin özelliklerini kendine mahsus taşıyan yapıyı bezeme biçimleri ile de Siyavuş Paşa'nın mu'tedil mizacına gönderme yapar.

Anahtar Kelimeler: Siyavuş Paşa, Siyavuş Paşa Türbesi, kitabe, çini, 16. yüzyıl.

ABSTRACT

The Siyavus Pasha Tomb, in Cami-i Kebir Street, Eyup, is the first of the two tombs decorated with ceramics in Eyup. Although a precise date of construction for the tomb, mentioned among works by Mimar Sinan in Tezkiretü'l-ebniye, is unknown, it is believed that the tomb was likely built at the time, 1582 to 1584, found inscribed on the fountain in the yard wall around it. Siyavus Pasha, who married Fatma Sultan in 1574, had many charities built on behalf of him and his wife. The pasha, who was educated in the Ottoman Palace School and had a successful career, was appointed the grand vizier three times in 1582, 1585, and 1592. When he died in 1602, he was buried near his children. As the largest tomb in Eyup, The Siyavus Pasha Tomb has a sixteen-sided polygonal inner design and an octagonal outside plan. Inside, it is covered with a dome on eight buttresses inter-connected by sharp arches. Eleven graves including Siyavus Pasha's wooden sarcophagus are located in the tomb. The structure is distinct with ceramic decorations, contemporary of its construction period. Rectangular ceramic pediments were used on the windows in the tomb. Just over those, a ceramic epigraph runs around the inner space. Circular ceramic pendentive epigraphs featuring the names of Allah, Muhammed (pbuh), the four khalifs, Hassan, and Hussein are placed over non-original decorations penned. A pair of similar panels, with naturalistic and symbolic motives, stands on both sides of the entrance. In addition, irregularly adopted ceramic tiles fill the marble niches on both sides of the buttresses carrying the dome. Multi-colored ceramics peculiarly presenting the characteristics of their period in relation to both technique and design, under transparent glaze made in Nicaea in 16th century, reflect Siyavus Pasha's mild disposition through the way they decorate the building.

Keywords: Siyavuş Paşa, The Tomb of Siyavuş Paşa, inscription, tile, 16th century.

EXTENDED ABSRACT

The Siyavus Pasha Tomb, in Cami-i Kebir Street, Eyup, Istanbul, is the first of the two tombs decorated with ceramics in Eyup. Although a precise date of construction for the tomb, mentioned among works by Mimar Sinan in Tezkiretü'l-ebniye and other epistles, is unknown, it is believed that the tomb was likely built at the time, 1582 to 1584, found inscribed on the fountain in the yard wall around it. Siyavus Pasha, who married Fatma Sultan, the daughter of Selim II and Nurbanu Sultan, in 1574, had many charities built on behalf of him and his wife. Some of those charities surviving today include: the bridge on Uludere within the complex built in Harmanli, Bulgaria, the madrasa thought to be built by Architect Davud Aga upon his wife Fatma Sultan's will, in Eminonu, and the stone Siyavus Pasha qasr, along with a pool, in his garden in Bakirkoy. The pasha, who was educated in the Ottoman Palace School and had a successful career, was appointed the grand vizier three times in 1582, 1585, and 1592. When he died in 1602, he was buried near his children he outlived. As the largest tomb in Eyup, The Siyavus Pasha Tomb has a sixteen-sided polygonal inner design and an octagonal outside plan. Inside, it is covered with a dome on eight buttresses inter-connected by sharp arches, as a lightened space through two sets of windows. A small area has formed in its yard over time. Eleven graves including Siyavus Pasha's wooden sarcophagus are located in the tomb. The structure is distinct with ceramic decorations, contemporary of its construction period. Rectangular ceramic pediments were used on the windows in the tomb. Jali thuluth epigraphs, surrounded by two sets of borders, feature ayahs from Bakara and Al Imran surahs. Just over those, a ceramic epigraph between the two sets of windows runs around the inner space. Jali thuluth epigraphs, bordered with a red line, quote ayahs from the Surah Rahman. Circular ceramic pendentive epigraphs featuring the names of Allah, Muhammed (pbuh), the four khalifs, Hassan, and Hussein are placed over non-original decorations penned. Panels, with naturalistic and symbolic motives, stand on both sides of the entrance with Bursa arches. The main theme on the first panel includes a naturalistically depicted oil-lamp and, just below that, a composition of classical plants on a thin, oval rosette coming out of a vase made of random cloud motives. The lowest row is complete with ceramic tiles posing as natural stones, compatible with colorful marbles of the tomb. Along with two sets of jali thuluth epigraphs on top, those triple panel combinations refer to the center of tiles within the tomb. Epigraphs quoting ayahs from the surahs of Rahman and Zumar emphasize the fright on the doomsday and God's endless mercy. In addition, irregularly adopted ceramic tiles fill the marble niches on both sides of the buttresses carrying the dome. Multi-colored ceramics peculiarly presenting the characteristics of their period in relation to both technique and design, under transparent glaze made in Nicaea in 16th century, reflect Siyavus Pasha's mild disposition through the way they decorate the building. As can be known, the decoration on the buildings reflects the common wish and appreciation by the architect and the sponsor and, also, the unwritten decoration rules are never violated. Each shape and motive, symbolizing an idea, used in the decoration easily and directly refers to that which words convey with difficulty. However, when there is nothing left other than the image of the symbol, its affect already disappears. Now, we interpret those motives as just images and decoration for we cannot grasp what they mean and are unable to read their language. Just as the oil-lamp and rosette motives, along with cloud compositions, in Siyavus Pasha Tomb are merely shapes our eyes enjoy.

GİRİŞ

II. Selim (sal. 974-982/1566-1574) ve III. Murad (sal. 982-1004/1574- 1595) dönemlerinin önde gelen isimlerinden olan Siyavuş² Paşa Enderûn'da yetişerek devletin önemli kademelerinde vazifeler aldı. 974/1567'de mîrâhur, iki sene sonra yeniçeri ağası, III. Murad tahta çıktığında ise Rumeli Beylerbeyi idi. II. Selim ve Nurbanû Sultan'ın kızları Fatma Sultan ile 1574'te evlenerek saraya damat oldu. İlk olarak 1582'de Koca Sinan Paşa'dan alınan sadrazamlık makamına oturdu fakat kısa bir süre sonra koltuğunu kendisine rakip gördüğü Özdemiroğlu Osman Paşa'ya kaptırarak çiftliğine gönderildi.³ İkinci sadâreti Mesih Paşa'nın istifâsı ile 1585'tedir. Bu kez de yeniçeri isyanı sebebiyle görevden alındı. 1592'de Ferhad Paşa'nın azledilmesi ile üçüncü kez sadrazam olduğunda eşi Fatma Sultan vefat edeli iki yıl olmuştu.⁴ 1593'te azl-i ebed ile görevinden alınan Paşa, iki yıl sonra Bolu'ya sürgüne gönderildi. Kısa süren sürgün döneminin ardından ömrünün son yıllarını Üsküdar'daki çiftliğinde geçirdi (Ak, 2009, 311-313). Hadîkatü'l-vüzerâ, *Hırvatıyyü'l-asl* dediği Siyavuş Paşa'nın emekliye ayrılışını ve ardından vefâtını şâîrâne anlatır: “ ..azl-i ebed-i fermânî ile sadr-ı sadâretten tard ve ib'âd olundukda dâire-i devletden dâmen-çîn-i ferâgat olup râtibe-i tekâüd-i vezâret ile Üsküdar'da vâki' bahçesinde ferş-i kalîçe-i ikâmet etmişdi. 1010 Rebî'u'l-âhirinde azm-i gülşen-sarây-ı cinân edüp civâr-ı rahmet-medâr Ebî Eyyûb Ensârî'de binâ ve ihzâr ettiği kubbe-i âlîde mihmân-hân-ı gufrân oldu. Adl ve insâfa mâil vezîr-i mu'tedil idi.” (Hadîkatü'l-Vüzerâ, 1855:38).

Eyüp'teki türbeyi çocuk yaşta vefat eden evlatları için 1582-84 yılları arasında Mimar Sinan'a yaptırmıştı. Mimar Sinan'ın Sâî Çelebi'ye “*sahîfe-i rüzgârda nâm u nişânı kalup dua-i hayr ile yâd olunmasına*” hizmet etmesi için yazdırdığı Tezkiretü'l-Bünyân, Sultan Murad ve Şehzâdesi Mehmed ile birlikte devrin önde gelen sîmâsı Siyavuş Paşa'ya atfedilmiştir (Necipoğlu, 2013:170). Necipoğlu'na göre Mimar Sinan'dan sonra suyolu nâzırı Davud Ağa'yı başmimar olarak 1588'de atayan da Siyavuş Paşa'dır. Davud Ağa elde ettiği bu makamı Darüssaâde Ağası Habeşî Mehmed Ağa ve Siyavuş Paşa ile kurduğu yakın ilişkilere borçludur (Necipoğlu, 2013:678). Nitekim, Paşa'nın eşi Fatma Sultan'ın vefat etmeden önce yapılmasını vasiyet ettiği medreseyi inşa eden de Davud Ağa olmalıdır. Siyavuş Paşa'nın Bulgaristan Harmanlı'da 1584-87 yılları arasında yaptırdığı ve cami ile birlikte medrese, hamam, kervansaray ve köprüden meydana gelen Siyavuş Paşa Külliyesi'nden günümüze ulaşan köprü, Meriç Nehri'nin kollarından olan Uludere üzerinde yer almaktadır.⁵ Paşa'nın

² Pehlevî dilinde Siyavuş veya Siyaveş olarak teleffuz edilen Siyavuş adı, “siyah at sahibi” anlamına gelmektedir. İran'ın millî destan kahramanı olan Siyavuş, Rüstem tarafından yiğit bir delikanlı olarak yetiştirilir. İran mitolojisinde mazlumluk ve masumluğun sembolüdür. Örs, 2009:308-309.

³ “*Ve sene-i mezbûre recebinin on yedinci salı günü ikindüden sonra Hazret-i pâdişâh-ı âlem-penâh -hullidet hilâfetuhü- Kapucular kethüdâsını gönderüp Vezîriazam Siyavuş Paşa hazretlerinden mühr-i izzeti aldurup, çiftliğine gitsün, deyu emr idüp, hemân ol gün emr-i âlîye imtisâl idüp, akşama değin çiftliğine yetişüp ma'zul buyuruldu.*” Selânikî, I, 146.

⁴ Târih-i Selânikî, 1590'da bir kız çocuğu dünyaya getirdikten sonra bebeği ve birkaç gün sonra da kendisi genç yaşta vefat eden Fatma Sultan'ın ölümünü kederle kaydeder: “*Ve Sene 998 şa'bânü'l-mu'azzamında Siyavuş Paşa -edâme'llâhu Te'âlâ iclâlehü- hazretleri zevcesi sa'âdetlü sultan hazretlerinin bi-vakt bir kerîmeleri dünyaya gelüp, ikinci gün yine ahirete intikâl eyledi. Ba'dehü birkaç gün sonra Sultân-ı kerîmü'ş-şân hazretleri ol hastalıkda ilaç-pezir olmayup, cümle vesâyâsını yerli yerinde icrâ olunmak için vasiyet-nâme yazup, evlâd-ı kirâmlarına ve sair akrabâ vü ta'allukatlarına vedâ idüp, her birine dağ-ı hasret koyup, ravza-i rıdvâna, dâr-ı na'ime hıramân oldu.*” Babası II. Selim'in türbesine defnedilen Fatma Sultan'ın vefâtını takiben vasiyeti üzere bir medrese inşa edilmiştir. Selânikî, I, 222. Süleymaniye'de Siyavuş Paşa Sarayı yakınlarındaki Sultâniye Medresesi veya Siyavuş Paşa Medresesi olarak anılan yapının bir inşa kitabesi bulunmaz. Bununla birlikte Fatma Sultan adına düzenlenen kitabesi Sultan'ın vefât yılına 998/1590'a rastlar. Mimar Davud Ağa'nın eseri olabileceği tahmin edilen medrese binası eğimli bir arazide, farklı döşemelere sahip dört ayrı mahzen olarak düzenlenen bir bodrum katı üzerine inşa edilmiştir. Bir dersane ile on dört öğrenci hücreleri olan medreseye aklı ve naklî ilimler okutmak üzere ilk müderris 999/1591'de atanmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar faaliyet gösteren yapı günümüzde harap vaziyettedir. Ahunbay, 1994:20-21.

⁵ 9 Eylül 2020'de yayınlanan bir habere göre tarihi köprü'nün Edirne Tanıtım ve Turizm Derneği ile Bulgaristan Harmanlı Belediyesi'nin ‘Eski Tarihsel ve Kültürel Koridorların Canlandırılması’ projesinin bir parçası olarak restore edileceği duyurulmuştur. Bulgaristan'daki Osmanlı mirası Siyavuş Paşa Köprüsü, restore edilecek (malkarahaber.com.tr) erişim tarihi 20.10.202; Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde H.1230 tarihli bir vesika “*Uzuncaabat Hasköy kazasının Harmanlı nahiyesine tabi Harmanlı ve tevabii köyleri ahalisinin, Uludere nehri üzerinde Siyavuş Paşa Vakfı'ndan olan köprü hizmeti mukabilinde*” vergiden muaf tutulmaları ile ilgilidir. BOA,C..NF.22-1083.

günümüze ulaşmayan Üsküdar'daki bahçeleri ve çiftliği ile Süleymaniye'deki sarayından⁶ başka İstanbul Bakırköy'de kırk dönümlük bir arazi üzerinde köşk, ahır, mutfak ve hamamlar, müstahdem odaları ve su mahzenlerinden oluşan bir bahçesi bulunmaktadır. Siyavuş Paşa Bahçesi olarak anılan bu bahçeden günümüze bir havuz ile bir kâgir köşk ulaşabilmiştir (Erdoğan, 1958:160-161). Genişçe bir alana yayılan Davud Paşa Sarayı'nın⁷ bahçesine bitişik olan bu köşkün Mimar Sinan'ın eseri olduğu, Topkapı Sarayı Haremi'ndeki III. Murad Köşkü ile olan benzerliği sebebiyle, tahmin edilmektedir (Artan, 1994:20). Büyük bir dikdörtgen havuzun ortasına kesme taştan inşa edilen ve geniş ayaklar üzerine oturtulan yapı dikdörtgen planlı, kubbeli ve ocaklı bir divânhâne, küçük bir oda, abdesthâne ve servis mekanları ile bunların üzerindeki bir asma kattan oluşur. Yapım tarihi bilinmeyen köşkün kuzeydoğusunda yer alan bir çeşmenin kitâbesindeki 1571-72 tarihi köşkün ve diğer birimlerin de inşâ tarihi olmalıdır (Gündoğdu, 2009:89).

SIYAVUŞ PAŞA TÜRBESİ

İstanbul'un Eyüp semtinde Câmî-i Kebîr Caddesi'nde yer alan Siyavuş Paşa Türbesi, Sokullu Mehmed Paşa ve Mîrimîrân Mehmed Paşa'nın Türbeleri ile komşudur. Paşa'nın ikbal ve idbâr, zenginlik ve yoksunluklarla geçen uzun ömrü 1010/1602'de nihayete erdiğinde evlatlarının yanına, Eyüp'te Mimar Sinan tarafından 1582-84 yılları arasında inşa edildiği düşünülen türbeye defnedilmiştir. Nev'îzâde Atâullah Efendi, Siyavuş Paşa ile ilgili, "*Hazret-i Eyyûb Kasabası'nda sâhil-i bahrde türbe-i mahsûsada medfûndur. Vezîr-i sâ'ib-tedbîr idi. 'Âşe sa'iden ve mâte şehîden.*" (Atâî'den aktaran Canatar, 2004:88) demektedir. Esasında 1584, türbeyi çeviren avlu duvarının üzerinde yer alan çeşmenin inşâ tarihidir. (Fotoğraf 1-2) Bir yapım kitabesi bulunmayan türbenin revaklı girişinde ketebehû Hızır imzalı, celî sülûs ile "*Kâle Subhânallâhu Te'âlâ, Küllü şey'in hâlikun illâ vecchêhû, lehû'l-hükmü ve ileyhi türce'ün. Sadekallâhü'l-azîm.*"⁸ yazan bir âyet kitâbesi yer alır. (Fotoğraf 3) Türbenin caddeye bakan penceresinin üçgen alınlığının celî sülûs kitâbesinde (Fotoğraf 4) Paşa'nın vefâtı üzerine Hükmî isimli bir şair tarafından tarih düşürülmüştür:

Fotoğraf 1-2. Siyavuş Paşa Türbesi Çeşmesi. Kitabesinde "*Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Sadr-ı a'zam-ı esbâk, merhûm ve mağfûrun lehû Siyâvuş Paşa rûhiçün rızâen lillâh el-Fâtîha. 1011*" yazmaktadır.

Kaynak. ottomaninscriptions.com

⁶ Vakfiyesine göre "*mahmiyye-i Konstantîniyye'de Süleymaniye altında*" bulunan Siyavuş Paşa Sarayı, Kara Murad Paşa tarafından 1060/1650'de Siyavuş Paşa'nın oğlu Mustafa Paşa'nın mirasçılarında 30.000 kuruşa satın alınmıştır. İçerisinde bulunan binalar tamir edilirken yeni binalar da inşa edilmiştir. Canatar, 2004:88-90.

⁷ İstanbul surlarının dışında, Osmanlı döneminde Davud Paşa Sahrası denilen mevkide yer alan Davud Paşa Saray manzumesi, irili ufaklı köşkler, havuz, mescit, daire, hamam, hizmet binaları, ahır gibi çeşitli yapı türlerinden meydana geliyordu. Bu binalar arasında sefer sırasında padişahın konakladığı, iki katlı, düzgün kesme taştan, kubbeli bir yapı olan Davud Paşa Hünkâr Kasrı, mimari özellikleri bakımından Siyavuş Paşa Kasrı ile benzerlikler göstermektedir. Abdülmecid döneminden sonra terk edilinceye kadar çeşitli tadilatlar geçiren kasır günümüzde Yıldız Teknik Üniversitesi tarafından kullanılmaktadır. Eyice, 1994:45-48; Gül, 2015:5-6.

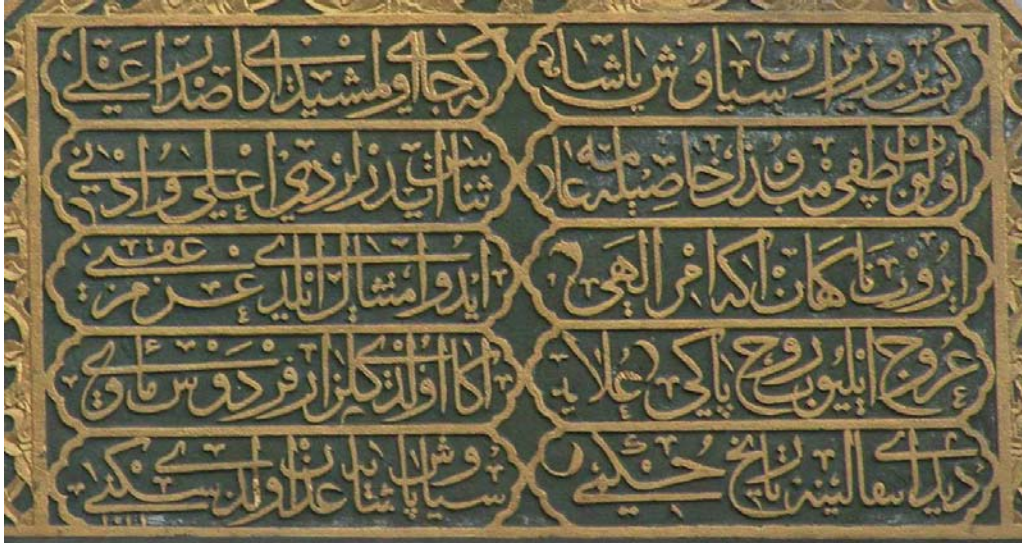
⁸ *Allah Subhânehû ve Te'âlâ şöyle buyurmuştur: "O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hükmüm yalnızca O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz."* Kasas/88. *Şüphesiz Allah doğruyu söyledi.*

“Güzîn-i vezîrân Siyâvuş Paşa / Ki cây olmuş idi ana sadr-ı a'lâ / Olup lufti mebzûl hâs ile a'mâ / Senâsın ederlerdi a'lâ vü ednâ / İriüp nâgehân ana emr-i İlâhî / İdiüp imtisâl eyledi 'azm-ı ukbâ / Urûc eyleyüp rûh-ı pâk-ı a'lâya / Ana oldu gülzâr-ı Firdevs me'vâ / Didi intikâline târîh Hükmî / Siyâvuş Paşa'ya 'Adn oldu süknâ. 1011.”

Fotoğraf 3. Siyavuş Paşa Türbesi girişi âyet kitâbesi.

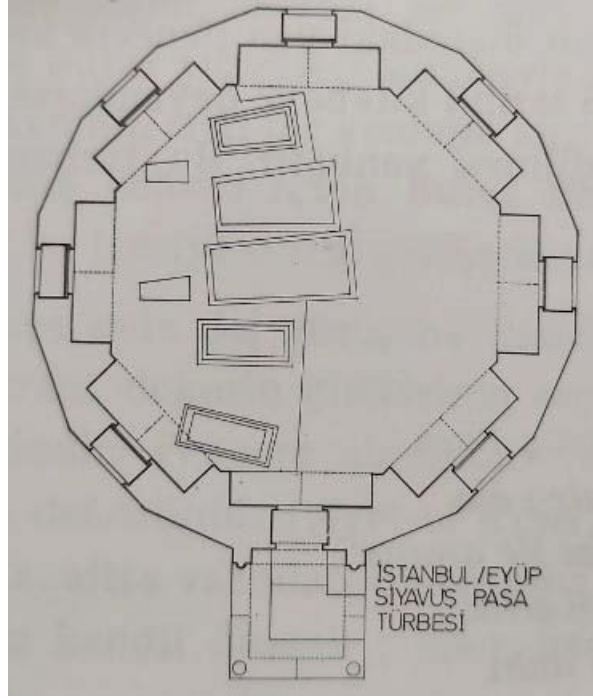

Fotoğraf 4. Siyavuş Paşa'nın vefât kitâbesi.

Kaynak. ottomaninscriptions.com

Giriş revakının sivri kemerlerinde, kapı kemerinde ve iç mekanın kemerlerinde farklı renklerde somaki mermeri dönüşümlü olarak kullanılmıştır. Kesme küfeki taşından yapılmış olan türbe dıştan onaltıgen ve içeriden sekizgen planlıdır. Kubbe sivri kemerlerle birbirine bağlanan sekiz payeye oturur. Türbenin iki kat pencere düzeninde üst kat pencereler alçı şebekeli ve sivri kemerli, alt kat pencereler demir kafesli ve dikdörtgen çini alınlıklıdır. Kapı girişi içeriden Bursa kemerlidir (Kuran, 229; Demiriz, 1989:68-71; Kurtbil, 315-316). (Fotoğraf 5)

Fotoğraf 5. Siyavuş Paşa Türbesi planı.

Kaynak. Demiriz, *Eyüp'te Türbeler*, 1989:69.

Türbede Siyavuş Paşa'nın ahşap sandukasından başka bir ahşap sanduka daha bulunur. Diğer dokuz çocuk mezarı ise çift meyilli mermer kapaklı ve kemer kaideli lahitlerdir. Lahitlerin yüzeyinde yarı stilize çiçekler ve iri gülbezeklerle süslemeler ve nesih yazıyla *kelime-i tevhid*, erkek çocuk lahitlerinin başlarında iri sarıklar yer alır.⁹

Siyavuş Paşa Türbesi Çini Bezemeleri

Siyavuş Paşa Türbesi iç mekânı yapıyla çağdaş ve orijinal, şeffaf sıraltına çok renkli İznik çinileri ile bezenmiştir. Bitkisel ve sembolik motiflerle oluşturulan çini panolar ile çini kitâbeler türbe içerisindeki ölçülü dağılımlarıyla ağırbaşlı bir hava estirirler.

Giriş kapısının Bursa kemerli mermer sövelerinin iki yanında, altı üstlü yerleştirilmiş ikişer pano dikkati çeker. Bunların altında kalan boşluklar taş desenli çinilerle tamamlanmıştır. Kemerin üzerinde celî sülüs bir kitabe yer alır. Panolar ile kitabenin üzeri ise tek satır olmak üzere yine celi sülüs bir kitabe ve taç bordür çinileri ile tamamlanmaktadır. Böylece giriş kapısının etrafı bir çini manzumesi ile çevrelenmiş/vurgulanmış olur. Çini kitabeler, köşebentli, iki farklı bordür ile çevrelenmiş ve taç kısmı bordürleri ile tamamlanmış olarak iç mekânda her bir pencerenin dikdörtgen alınlığını oluşturur. Ayrıca alt kat pencereler ile üst katın fil gözü pencerelerinin arasında bir ikinci çini kitabe hattı bütün mekânı kuşatır. Kubbeye geçişte kullanılan pandantiflerin orta kısımlarına yerleştirilen dairevi formlu çini kitabelerle yapının çini bezemeleri tamamlanır. Kubbeyi taşıyan ayaklar üzerindeki nişlerin içleri ise devşirme çinilerle doldurulmuştur. Kubbeye ve pandantiflerdeki çinilerin arka fonunda orijinal olmayan hatayi, rumi, ve geometrik kompozisyonlu kalemişi süslemeler yer alır. Yapının bütününde, kemerlerde, kapı ve pencere sövelerinde ve lahitlerde kullanılan mermer işçiliği ise çinilerle ahenkli bir bütünlük arzeder.

⁹ Selaniki'nin "*Siyavuş Paşa hazretlerinin bâlâ-bülend ferzend-i ercümendi âsib-i rüzgâr ile hâke düşüdüdür*" başlığıyla verdiği habere göre henüz yirmi beş yaşında olan paşanın Fatma Sultan'dan olma oğlu, camide teravih namazını kılıp eve gelmiş, sabah namazında ise ölü bulunmuştur. Selânikî, II, 799.

Giriş kapısının iki yanında kullanılan birbirine eş ve etrafı bir bordür ile çevrelenmiş panolar üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Aynı zamanda üç ayrı kompozisyon sahasının arasını da ayıran bordürde hatayi ve lale motifleri ile ulama bir desen yer alır. Kobalt mavi zemin üzerinde beyaz bırakılmış desende bir birim iki farklı yöndeki hatayilerden çıkan laleli dalların birbiri içine kıvrılmasıyla tamamlanır. Motif içlerinde turkuvaz, yeşil ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Bordür karoları köşelerde dönüş yapmaz.

Üst kısımda simetrik olarak tasarlanmış olan dört kenarı köşebentli sahada, ana temada beyaz zemin üzerinde bir kandil motifi yer alır. Yukarıdan aşağıya doğru düğümlü bir zincir ile sarkıtılan kandil motifi kapak, gövde, perspektifli çizilmiş ayak kısmı ve sarkacı ile gerçeğe oldukça yakın olarak betimlenmiştir. Kandilin kobalt mavi renk ile boyanmış zemini üzerinde simetrik rumili desen beyaz bırakılmış, motif detaylarında kırmızı ve az miktarda açık yeşil renk kullanılmıştır. Kandilin boyun kısmı üzerinde, kobalt mavi kapağında ve taban kısmında mercan kırmızı renk ile dendanlı süslemeler yer alır. Kandilin etrafında, zincirlerin gövdeye monte edilen kısımlarında, yukarıdan aşağıya doğru inen kobalt mavi renkteki zincirin detaylarında, başlangıç ve bitişi ile düğüm ve sarkacında mercan kırmızı renk kullanılmıştır. Köşebentlerin arasındaki boşlukta bu iri ve tek motif gerçeğe oldukça yakın çizimi ile duvara asılmış hissi uyandırır. Yukarıda ve altta farklı desen sahalarındaki köşebentler yeşil zemin rengi üzerinde bulut motifleri ile bezenmiştir. Mercan kırmızı ile boyanmış bulut motiflerinin dış sınırları beyaz bırakılmış, nokta detaylarında kobalt mavi kullanılmıştır. Köşebentlerin etrafı önce beyaz ardından kalın kırmızı ile dendanlandırılmıştır. Panonun alt kısmındaki bordürler köşebent karoları ile birlikte tasarlanmıştır. Panonun genelinde renkler çok canlı ve parlak olmakla birlikte beyaz zemin üzerinde yoğun olarak kırık ve çatlaklar oluşmuştur. (Fotoğraf 6)

Orta kısımdaki, dört köşesinde bu kez rumi dekorlu köşebentlerin kullanıldığı panoda, ana temada aşağıda bir vazodan, hatayilerin içinden çıkan, etrafı yapraklarla çevrelenmiş, uzunca bir şemse motifi yer alır. Aşağıdaki vazoda bulut motifleri ile oluşturulmuş simetrik bir kompozisyon görülür. Esasında vazonun dış sınırlarını da bulut motifleri şekillendirmiştir. Ayaklı, boyunlu ve kulplu olan vazoda bulut motifleri mercan kırmızı rengine boyanmış, motiflerin dış sınırları beyaz bırakılmıştır. Desen zemini kobalt maviye boyanırken desen içindeki noktalarda turkuvaz renk kullanılmıştır.

Fotoğraf 6. Siyavuş Paşa Türbesi kandil motifi pano.

Vazonun içerisindeki arka arkaya iki hatayi motifi, yaprak kümeleri ve goncalar arasından çıkan şemse motifi yukarı doğru ilerleyerek beyaz zeminli sahayı bütünüyle doldurur. Etrafı önce dendanlarla sonra yapraklarla çevrilmiş olan şemse, ucuna yerleştirilen tepelik ile birlikte iri bir alevi andırır. Kobalt mavi zeminli desen sahasında hatayi, gonca ve saz yapraklarla simetrik bir desen yer alır. Beyaz bırakılmış olan motiflerin detaylarında yeşil, kırmızı ve kobalt mavi renkler kullanılmıştır. Aşağıdaki vazonun iki yanından çıkan iç içe mavi ve yeşil iki saz yaprak ile bunların sırtındaki gonca ve bahar dalları farklı yönlere meylederek boşluğa zarifçe uzanır. Yukarıda ve aşağıda farklı şekillerdeki köşebentler yeşil zemin üzerinde beyaz bırakılmış rumiler ile doldurulmuş, köşebentlerin çevresi önce beyaz ardından kırmızı renkli kalın dendanlar ile çevrilmiştir. Rumilerin detaylarında kırmızı ve kobalt mavi kullanılmıştır. Panonun bütününde kullanılan yeşil renkte akma ve solma görülürken özellikle mercan kırmızı parlaklığını korur. Bununla birlikte şemsenin alt kısımlarında kırık ve çatlaklar göze çarpar. Kapının sol tarafındaki panonun alttaki iki karosu mevcut değildir.

Alt kısımdaki üç sırada ise yeşil zemin üzerinde beyaz, ince kırmızı damarlı doğal taş dokulu çiniler yer alır. Bu dekorun iç kısmında sulandırılmış siyah zeminli ve kırmızı damarlı bir hat daha bulunur. Bu doğal taş görünümü türbenin bütünde kemerlerde kullanılan renkli ve dokulu mermerlerle de uyum göstermektedir (Şen, 332). Bordür çinileri aşağıya kadar devam eder fakat sol tarafta yedi ve sağ tarafta eksik altı çini karonun Çinili Köşk'ün deposunda muhafaza edildiği söylenmektedir (Arlı ve Altun, 254-255).

Panoların üstünde iki satır halinde lacivert zemin üzerine beyaz celi sülüs ile Kur'an-ı Kerim'den ayetler yer alır. En üstte ise tek şerit zencerek ve içi rumi dolgulu tepeliklerin meydana getirdiği taç bordürleri kompozisyonu tamamlar. (Fotoğraf 7)

Fotoğraf 7. Siyavuş Paşa Türbesi girişinde çini panolar ve kitabeler.

Siyavuş Paşa Türbesi Çini Kitâbeleri

Siyavuş Paşa Türbesi'nde alt kat pencerelerin her biri üzerindeki dikdörtgen çini alınlıklarda lacivert zemin üzerinde beyaz celî sülüs ile *Âyetü'l-kürsî* ve *Âl-i İmrân Sûresi*'nden âyetler yazılıdır. Dört köşesi köşebentli yazılar mercan kırmızı ve kobalt mavi zeminli iki farklı bordür ile çevrelenmiştir. Bordür aralarını beyaz cetveller ayırır. Kitabelerin taç kısmı ise yine bordürlüdür. Bu kez kırmızı renkli bir cetvel ile çevrelenen ikinci bordür ile taç bordürü arasında tekli zencerek şerit kullanılmıştır. Bu kombinasyon bütün pencere alınlıklarında tekrarlanır. (Fotoğraf 8) Celî yazıda harflerin boşlukları kırmızı renk ile doldurulmuştur. Köşebentlerde yeşil zemin üzerinde beyaz ile rumili bir desen yer alır. Bu köşebent sahaları beyaz, kırmızı damarlı dendanlar ile yazı zemininden ayrılır. Yazının çevresindeki ilk bordürde kırmızı zemin üzerindeki beyaz bırakılmış desende iki farklı penç ve yapraklarla ulama bir kompozisyon görülür. Bu iki motifi birbirine bağlayan saplar sade yapraklarla içe doğru kıvrılarak tamamlanır. Köşe dönüşlerinde simetri uygulanmadan desen akışı devam ettirilmiştir. Motif detaylarında kobalt, yeşil ve kırmızı kullanılmıştır. İkinci bordür ise türbenin girişi yanındaki panoların çevresinde kullanılan bordürün farklı renklerle tekrarıdır. Fakat burada sağ alt köşedeki ufak ihlali saymazsak köşelerde simetri uygulandığı görülür. Kobalt mavi zemin üzerindeki beyaz bırakılan motifler yeşil, kırmızı ve az miktarda kobalt ile detaylandırılmıştır. İki bordür aynı karo üzerine aktarılmıştır. Taç kısmında ise birbirine eklenen iki farklı tepelik motifi biteviye devam eder. Bu kez beyaz zemindeki motifler kobalt mavi, yeşil ve mercan kırmızı renklere boyanmıştır. Kobalt mavi üzerine daha koyusu ile noktalamalar yapıldığı görülür. Alınlık çinileri üzerinde herhangi bir tahribat görülmez. Renkler bütün parlaklık ve canlılıklarıyla bugüne ulaşmıştır. Türbenin yedi pencere alınlığındaki âyet-i kerîmelerin sırası ile okunuş ve anlamları şöyledir:

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahu lâ ilâhe illâ hû, el-Hayyu'l-Kayyûm. Lâ te'huzühû sinetün velâ nevm. Lehû mâ fi's-semâvâti vemâ fi'l-ard. Men zellezî yeşfe'u 'indehû illâ bi-iznih. Ye'lemu mâ beyne eydihim vemâ halfehum. Velâ yuhîtüne bi şey'in min 'ilmihî illâ bimâ şâe, vesî'a kürsiyyühü's-semâvâti ve'l-ard. Velâ yeûdühû hıfzühümâ ve hüve'l-'aliyyü'l-'azîm.” (Bakara, 2/255). *“Rabbenâ lâ tüzığ kulûbenâ ba'de iz hedeytenâ veheb lenâ min ledünke rahmeten, inneke ente'l-Vehhâb. Rabbenâ inneke câmi'u'n-nâsi li yevmin lâ raybe fihî, inne'llâhe lâ yuhlifü'l-mî'âd.”* (Âl-i İmran 3/8-9.)

“Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah, - O'ndan başka ilah yoktur- ölümsüz hayata sahip, bütün varlıkları ayakta tutan ve onları devamlı gözetip durandır. Ne uyuklar ne uyur. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O'nundur. İzni olmadan kim nezdinde şefaate yeltenebilir? Yarattıkları ile ilgili her şeyi bilir. Kulları ise dilediği kadarından başka ilminden bir şey kavrayamazlar. Gücü, hükümleri ve yüceliği gökleri ve yeri kaplamıştır. Onları gözetlemesi O'na asla ağır gelmez. O yücedir, büyüktür! Ey bizim Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kaydırma kalplerimizi, rahmet ihsan et bize katından; çok çok bağışta bulunan şüphesiz ki Sensin sadece! Ey bizim Rabbimiz! Sensin toplayacak olan bütün insanları muhakkak, geleceği şüphe götürmeyen günde. Gerçekten Allah caymaz va'dinden, miâdını da şaşırılmaz.”

Siyavuş Paşa Türbesi'nde alt kat pencereler ile üst katın fil gözü pencereleri arasında yapıyı çepeçevre dolanan yazı şeridi ise bu kez lacivert zemin üzerine beyaz celî sülüs ile Rahmân Sûresi'nden âyetler aktarır. Bu yazı şeridinde bordür kullanılmamıştır. Harflerin içleri mercan kırmızı ile boyanmıştır. Çini karolarda herhangi bir eksik veya tahribat gözlenmez. Besmele ile başlayan ve giriş kapısının üzerinde tamamlanan yazı şeridinin okunuş ve anlamı şöyledir:

Fotoğraf 8. Siyavuş Paşa Türbesi pencere alınlığı.

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Er-Rahmân. Alleme'l-Kur'an. Haleka'l-insân. Allamehu'l-beyân. Eş-Şemsü ve'l-kameru bihusbân. Ve'n-necmu ve's-şeceru yescüdân. Ve's-semâe rafe'ahâ ve veda'al mîzân. Ellâ tedğav fi'l-mîzân. Ve ekîmü'l-vezne bi'l-kıst, velâ tuhsiru'l-mîzân. Ve'l-'arda veda'ahâ li'l-enâm. Fîhâ fâkîhetün, ve'n-nahlü zâtü'l-ekmâm. Ve'l-habbü zü'l-'asfi ve'r-reyhân. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. Haleka'l-insâne min salsâlin ke'l-fehhâr. Vehaleka'l-cânne min mâricin min nâr. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. Rabbü'l-meşrikayni ve Rabbü'l-mağribeyn. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. Merace'l-bahreyni ye'l-tekyân. Beynehümâ berzehun lâ yebğiyân. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. Yahrücu min hüme'l-lü'lü'ü ve'l-mercân. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. Velehü'l-cevâri'l-münşeâtü fi'l-bahri ke'l-a'lâm. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. Küllü men 'aleyhâ fân. Ve yebkâ vechu Rabbike zü'l-Celâli ve'l-İkrâm. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. Yes'eluhü men fi's-semâvâti ve'l-'ard, külle yevmin hüve fî şe'n. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. Senefruğu leküm eyyühe's-sekalân. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. Yâ ma'sera'l-cinni ve'l-insi inisteta'tüm en tenfuzü min ektâri's-semâvâti ve'l-'ardi fe'n-fuzü, lâ tenfuzüne illâ bi sultân. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. Yürselü 'aleykümâ şüvâzun min nârin ve nühâsün felâ tentesrân. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. Feize'n şekkati's-semâü fekânet verdeten ke'd-dihân. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. (Rahman, 55/1-38). Kul yâ 'ibâdiye'l-lezîne esrafû 'alâ enfüsihim lâ tekmatû min rahmeti'l-lâh. İnne'l-lâhe yağfiru'z-zünûbe cemî'an. İnnehü Hüve'l-Ğafûru'r-Rahîm. (Zümer 39/53).

“Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Rahmân, öğretti Kur’ân’ı, insanı yarattı ve ona meram anlatma ve anlamayı öğretti. Güneş ve Ay bir hesaba göre hareket eder, bitkiler, ağaçlar da secde edip dururlar. Gökyüzünü O yükseltti ve teraziyi meydana getirdi ki, tartıda sınırı aşmayasınız. Tartarken adaleti yerine getirin, teraziyi eksik tutmayın. Yeryüzünü de canlı varlıklar için döşeyip serdi, onda meyveler, salkım tomurcuklu hurma ağaçları, yapraklı taneler ve güzel kokulu bitkiler vardır, artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz? İnsanı ateşte pişmiş gibi kuru çamurdan yarattı, cinleri de yarattı ateş alevinden, artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz? O, iki doğunun Rabbi, iki batının da Rabbidir, artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz? Salıverdi iki denizi birbirine kavuşmak üzere, ancak aralarında bir engel vardır, karışmazlar birbirine, artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz? İkisinden de inci ile mercan çıkar onların, artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz? O’nundur denizde yükselen gemiler, dağlar gibi, artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz? Yeryüzünde ne varsa hepsi fâni, yüce ve iyilik sahibi Rabbin bâkî, artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz? Göklerde ve yerde kim varsa, ondan dilekte bulunur, O her an bir yaratma bir başka tecellide, artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz? Yakın bir zamanda göreceğiz hesabınızı, ey insanlar ve cinler, artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz? Ey insanlar ve cinler topluluğu, gücünüz yetiyorsa semanın ve arzın derinliklerine nüfuz ediniz. Oralara ancak bir sultanla (Allah’ın size bahşettiği bir güçle, ilimle) girebilirsiniz, artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz? Üstünüze ateş alevi ve erimiş bakır dökülecektir de kurtuluş çaresi bulamayacaksınız, artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz? Gök yarılıp kızgın yağa benzeyen bir kızıl gül durumuna dönüştüğü zaman... artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz?

Ey kendilerine zulmedip aşırılığa sapmış olan kullarım! Kesmeyin ümidinizi Allah’ın rahmetinden, muhakkak ki Allah bütün günahları bağışlar, şüphesiz O çok bağışlayan, çok merhamet edendir. “ Yan duvarlarda iki adet dört kenar köşebentli kitabe daha bulunur. Yeşil zemin üzerinde beyaz rumi desenli köşebentler yazı sahasından beyaz ve kırmızı dendanlı şeritlerle ayrılır, dikdörtgen yazı levhalarının etrafı kırmızı renkli cetvellerle çevrilmiştir. (Fotoğraf 9-10) Lacivert zemin üzerindeki beyaz celî sülüs yazılarda şu ayetler aktarılır:

“*Hûrun maksûrâtün fi ’l-hıyâm. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. Lem yetmishünne insün kablehüm velâ cân. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. Müttekiîne ‘alâ rafrâfin hudrin ve ‘abkariyyin hisân. Febieyyi âlâi rabbi kümâ tükezzibân. Tebâreke s-mü rabbike zü ’l-Celâli ve ’l-İkram.*” (Rahmân 55/72-78).

“Ve çadırlarında sahiplerine tahsis edilmiş duran huriler, artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz? Onlardan önce ne cin ne de insan eli değmiştir onlara, artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz? Yeşil, harikulâde güzel yastıklara yaslanmış olarak, artık Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz? Yüce, çok yücedir ismi, ulu ve ikram sahibi Rabbinin! “

Türbenin sekiz pandandifi üzerinde sekiz adet daire formunda kitabe yer alır. *Allah, Muhammed, Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan ve Hüseyin* isimlerini içeren celî sülüs yazılar lacivert zemin üzerine beyaz iledir. (Fotoğraf 11) Harf gözleri kırmızı renk ile doldurulmuştur. Yazı zemininde seyrek olarak rumî, hatayî, penç ve içi bezemeli iri yaprak motifleri kullanılmıştır. Kitabelerin çevresini ince bir bordür çevirir. Dairevi çini levhaların üzerine yazılar kimi kez düz kimi kez ise diyagonal biçimde yerleştirilmiştir. (Şen, 334). Yer yer kırık ve çatlaklar olmasına rağmen pandantif çinileri oldukça iyi durumdadır.

Fotoğraf 9-10. Siyavuş Paşa Türbesi'nde yazı şeridinden bağımsız iki âyet kitabesi.

Siyavuş Paşa Türbesi'nde altı adet mermer nişin içerisi farklı yapılarda da kullanılmış olan devşirme çiniler ile doldurulmuştur. (Fotoğraf 12-13)

Fotoğraf 9-10. Siyavuş Paşa Türbesi mermer nişler içerisinde devşirme çiniler.

SONUÇ

Osmanlılar'ın İstanbul'da inşa ettikleri ilk büyük külliye olan Eyüp Sultan Külliyesi çevresi yıllar içerisinde sahabiden Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin ve İstanbul kuşatmalarında şehit düşen diğer sahabilerin kabirlerinin yakınına defnedilmek isteyen saray erkânı ve devlet ricâli ile büyük bir nekropole dönüşmüştür. Siyavuş Paşa Türbesi de Eyüp'te yoğunluk kazanmış olan Mimar Sinan eserlerinden biridir. Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde vazife alan, aralıklı olarak üç kez baş vezirlik makamına oturan Siyavuş Paşa, 1602 senesinde vefat ettiğinde, Eyüp'te Mimar Sinan'ın 1584'te tamamladığı türbeye defnolunmuştur. Esasında bu türbe Paşa'nın sağlığında, genç yaşta vefat eden evlatları için yapılmıştır. Türbede biri Siyavuş Paşa'nın olmak üzere iki ahşap sanduka ile birlikte, bitkisel motiflerle bezeli, başları sarıklı dokuz mermer lahit bulunur. Dışarıdan onaltıgen olan yapı, içeride sivri kemerlerle birbirine bağlı sekiz payeye oturan bir kubbe ile örtülüdür. İki katlı pencere düzeninde yeterli miktarda ışıkla aydınlanan iç mekân, şeffaf sıraltına çok renkli 16. yüzyıl İznik çinileri ile ön plana çıkar. Bu çiniler, kitabeler ile bitkisel ve sembolik motiflerle dekore edilmiş çiniler olarak iki ayrı içeriğe sahiptir.

Siyavuş Paşa Türbesi kitabelerinde alıntılanan Âyetü'l-kürsî, Rahmân Sûresi, Zümer Sûresi ve Âl-i İmrân Sûresi'nin âyetlerinde tevhid inancı, ilahî rahmetin yansımaları, tabiatın yaratılışı ve işleyişi, Allah'ın insana verdiği değer ve ihsan ettiği nimetler, bütün yaratılmışların fânî olduğu ve yalnız Allah'ın bâkî kalacağı, Allah'ı inkâr edenlerin âkıbeti ve müminlere müjdelenen cennet nimetleri ile Allah'ın bağışlayıcılığından asla ümit kesilmemesi vurgulanır. Klasik dönem Osmanlı dinî mimarisinde Kur'ân-ı Kerim'den âyetler içeren çini kitâbe kullanımı oldukça yaygınlık kazanmıştır. Cami ve türbelerde pencere alınlıkları ve mekânı dolanan yazı kuşakları ile pandantifler üzerinde Allah, Muhammed (sav) isimleri, çihâr yâr-ı güzîn ve Hasan ve Hüseyin (rah)'ın isimleri lacivert zemin rengi üzerinde beyaz celî sülüsle, etrafında bir veya birden çok bordür ile birlikte yer alır. Yazı zeminleri 16. asırda seyrek olarak hatayî ve rumî grubu motiflerle bezenmiştir.

Siyavuş Paşa Türbesi giriş kapısı (medhal), mermer söveli ve Bursa kemerli iç tarafının iki yanına yerleştirilmiş birbirine eş panolar ve kitâbeler ile türbenin bütününde çininin ağırlıklı olarak kullanıldığı merkezi ifade eder. Üç kısımdan oluşan pano kombinasyonunda, en üstteki bölüm kandil motifine ayrılmıştır. Beyaz zemin üzerinde, dört kenarı bulut dolgulu köşebentlerle çevrilen kandil, sanki bir mermer nişin içerisinde, gerçeğe yakın boyut ve betimiyle, yukarıdan aşağıya doğru sarkıtılmış hissi uyandırır. Bilindiği gibi kandil motifi dinî mimaride kullanılan sembolik bir motiftir. Bursa Yeşil Türbe'de (1421) mihrap nişinde, zemini hatayî çiçekleri ile sıvama bezeli, köşebentli kapalı bir form içerisinde yer alan stilize kandil motifi, aşağıda bir vazo ve vazunun iki yanında alevli iki şamdanla birlikte tasvir edilmiştir. Şam'da Dervişîye Camii'nin (1575) çinili mihrabında yeşil somaki mermer sütunlu bir kemerin tepe noktasından aşağı sarkıtılan kandil motifi, nâleyn-i şerîfeyn ile beyaz zemin üzerinde tasvir edilmiştir (Gruber, 2020:59). Eminönü Yeni Cami (1597) hünkâr mahfilinin çinili mihrabında iki farklı kompozisyonun dönüşümlü tekrar ettiği hatayî motifleri ile oluşturulmuş kartuşlarda, desen sahasının yukarısına küçük kandil motifleri sıralanmıştır. 17. yüzyılda üretilmiş olan Kâbe ve Mekke-Medine tasvirli çini panolarda da küçük kandil motifleri yer alır. Topkapı Sarayı Haremi'nde Kara Ağalar Mescidi'nin Kâbe tasvirli çinili mihrabında ana temada onlarca küçük kandil motifi hem yukarıdan aşağı doğru sarkıtılmış hem de merkezdeki Kâbe'nin etrafını iki sıra halinde kuşatmıştır. Brooklyn Müzesi'nde sergilenen dinî konulu mavi beyaz 17. yüzyıl panosunda üç kandil motifi sivri kemerlerin içine yerleştirilmiştir (Dumlupınar, 2021:50). 18. yüzyıl mavi beyaz Kütahya çinileri ile bezeli Kütahya Alo Paşalı Camii'nde mihrap nişi içerisinde yer alan beyaz zeminli üç sahada uzun zincirlerle sarkıtılmış, dipleri iri püsküllü kandil motifleri dikkati çeker (Demirsar Arlı ve

Altun, 2008: 334-335). Sığınak anlamına gelen mihrap Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Meryem'in inzivâya çekildiği ve melekler tarafından beslendiği kutsal mâbedi anlatmak için kullanılır. Mihraba konan yazılar da Hz. Meryem'in hikâyesini hatırlatır mâhiyette seçilir. Ruh kalpte Allah'a sığınır, burada ona ihsan edilen ilahî gıda ise lütuftur (Burckhardt, 2005: 102-105). Camilerde mihrap yönünde kandil motifi aynı zamanda Nur Sûresi'nin ilgili âyetini de akla getirmektedir: “Allah göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili şudur: Duvarda bir hücre, içinde bir kandil, kandil de bir cam fânus içinde.” (Nûr 24/35) Bununla birlikte Allah'ın ilk yarattığı varlık mutasavvıflara göre nûr-ı Muhammedî'dir, yani Hz. Muhammed'in nurudur (Özşenel, 1998/1:183). İslam tasavvufuna göre ilahî tecellîye mazhar olan Allah'ın velî kullarının kalpleri de birer nur kabıdır. Böylelikle Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin yakınına gömülmek isteyen her mümin gibi Siyavuş Paşa'nın da bu isteğinin sebebi peygamber sevgisi ve onun arkadaşlarına (ashâb) duyduğu derin muhabbet ve alakadır. Türbede, mihrabın ters istikametinde, kapı girişi çinilerindeki kandil motifleri de Ebû Eyyûb'u ve onun kalbinden etrafına yayılan nûru ifâde ediyor olmalıdır.

Siyavuş Paşa Türbesi girişindeki kandil motifli panonun hemen altında ise vazolar ve şemseli bir pano yer alır. Cilt sanatından diğer süsleme sanatlarına aktarılmış olan şemse motifi Arapça'da güneş anlamındaki şems kelimesinden türemiştir. Klasik dönem Osmanlı çiniciliğinde sıklıkla kullanılan şemse motifi panolarda, ana temada dikey olarak, iri ve oval formuyla tek başına veya aşağıda bir vazolar ile yer almaktadır. Eyüp Sultan Türbesi'nin vazolu ve şemseli panolarında arka plan hatayîli desenlerle doldurulmuştur (Dirim, 2010:28). Rüstem Paşa Camii'nin (1553) çinili mihrabında da vazolar ve şemseye arka planda hatayîli ve rumîli bir desen eşlik eder. Üsküdar Atik Vâlîde Camii'nde (1583) mihrap bölümünde kullanılan vazolu ve şemseli panolarda, arka planda bahar dalları ile beyaz desen sahası tamamen bezenmiştir (Turan Bakır, 2000:99). 17. yüzyılda ise vazolar ve şemseler arasındaki mesafenin arttığı, şemselerin boyutlarının küçülerek desen sahasının daha yukarı kısımlarına kaydığı Topkapı Sarayı Haremi ile Hatice Turhan Sultan Türbesi ve Yeni Cami'de pek çok çini panoda görülmektedir (Dumlupınar, 2005:502). Siyavuş Paşa Türbesi şemseli panosu ise köşebentli desen sahasının orta kısmında, arka zemin beyaz bırakılarak, uzun oval formu ile diğer örneklerden ayrılır. Bu anlamda 16. yüzyılda üretilmiş olan Siyavuş Paşa Türbesi çini panoları beyaz zemin üzerindeki kandil ve şemse motifleri ve şemsenin alt kısmında, başka bir yerde benzeri bulunmayan, bulut motiflerinden teşkil edilen vazolar ile diğer örneklerden kendine mahsus tasarım özellikleri ile ayrılmaktadır. Bilindiği gibi klasik dönem yapıları bânî ile mimarın müşterek zevklerini genel süsleme kaidelerinin dışına çıkmadan taşırlar. Bezemede kullanılan şekil ve motifler ise sözcükler ile anlatılamayan fikri doğrudan ve en yalın biçimde aktaran ifâde vasıtalarıdır. Fakat yüzyıllar içerisinde nesilden nesile aktarılamayan bu anlam neticede sadece bir görüntü ve süs olmaktan ne yazık ki kendini kurtaramaz.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Birinci Yazar %100.

Etik Komite Onayı: Çalışmada Etik Kurul İznine Gerek Yoktur.

Finansal Destek: Çalışmada Finansal Destek Alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada Potansiyel Çıkar Çatışması Bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- AHUNBAY, Z. (1994). Siyavuş Paşa Medresesi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 7, 20-21.
- AK, M. (2009). Siyavuş Paşa, Kanijeli. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 37, 311-313.
- ARTAN, T. (1994). Siyavuş Paşa Köşkü. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 7, 1994, 20.
- BOA, C..NF..22-1083
- CANATAR, M. (2004). Kara Murad Paşa'nın Bilinmeyen Vakfiyesi. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 24, 88-90.
- DEMİRİZ, Y. (1989). *Eyüp'te Türbeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 68-71.
- DEMİRİZ, Y. (1994). Siyavuş Paşa Türbesi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 7, 21-22.
- DİRİM, R. (2010). *İznik Çinisinde Şemse Uygulamaları*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- DEMİRSAR Arlı, B. ve Altun, A. (2008). *Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Osmanlı Dönemi*. İstanbul: Kale Grubu Kültür Yayınları, 254-255;334-335.
- DUMLUPINAR, Z. (2015). *Topkapı Sarayı Harem Dairesi 17. Yüzyıl Çini Pano Tasarımları*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- DUMLUPINAR, Z. (2021). Brooklyn Müzesi'nde Bulunan İznik Çini ve Seramikleri. *3. Uluslararası Kültür, Sanat ve Edebiyat Kongresi Tam Metin Kitabı*, Ankara, 33-51.
- ERDOĞAN, M. (1958). Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri. *Vakıflar Dergisi*, 4, 149-182.
- EYİCE, S. (1994). Davud Paşa Sarayı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 9, 45-48.
- GÜL, S. (2015). Davutpaşa Sahrası'nda Bir Otağ-ı Hümayun Davud Paşa Hünkâr Kasrı. *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, 7, 2-16.
- GÜNDOĞDU, H. (2009). İstanbul Bahçelievler'de Siyavuş Paşa Köşkü Üzerine Bazı Gözlemler. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 22, 83-113.
- GRUBER, C. (2020). *Osmanlı- İslam Sanatında Tapınma ve Tılsım*. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 59.
- HASKAN, M.N. (1996). *Eyüp Sultan Tarihi*. İstanbul: Eyüp Sultan Belediyesi Yayınları, 209-211.
- İNTERNET: Osanzâde Ahmed Tâib, *Hadikatü'l-Vüzerâ* 1271 (1855). acikerisim. tbmm.gov.tr Erişim: 3.11.2021
- İNTERNET: TURAN BAKIR, S. (2000). İznik çinilerinde Şemse Formu. *e-dergi,atauni.edu.tr*, 96-104. Erişim: 12.11.2021
- KUBAN, D. (2007). *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: Yem Yayınları, 340.
- KURAN, A. (1988). *Mimar Sinan'ın Türbeleri: Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*. 1, 229.
- KURTBİL, Z. H. (2009). Siyavuş Paşa Türbesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 37, 315-316.
- NECİPOĞLU, G. (2013). *Sinan Çağı*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 170, 678, 736.
- ORMAN, İ. (2001). Eyüp Sultan Türbelerindeki Çini Envanter Çalışmaları. *Eyüp Sultan Sempozyumu* 5. 224-233.
- ÖNEY, G. (1976). *Türk Çini Sanatı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 103-104.
- ÖRS, D. (2009). Siyavuş. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 37, 308-309.
- ÖZŞENEL, M. (1998). İlk Yarattılan Varlıkla İlgili Rivayetler. *Divan İlmî Araştırmalar Dergisi*, I, 171-189.

- SELÂNİKÎ Mustafa Efendi, *Târîh-i Selânîkî (1003-1008/1595-1600)*. C.I-II, Haz. İpşirli, M. Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- ŞEN, F. (1998). Eyüp'te Siyavuş Paşa Türbesi Çinilerinde Renk ve Kompozisyon Özellikleri. *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu II, Tebliğler Kitabı*, 328-335.
- ÜNSAL, B. (1982). İstanbul Türbeleri Üzerine Stil Araştırması. *Vakıflar Dergisi*, 16, 77-120.